

ISSN:2181-0427

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2019 йил 12 сон

букчайган, кўкрак қафаси тор, даҳшатли бир вужуд гандираклаб борарди". (Ж. Лондон. Асари. "Жон Барлейнкон". 98-бет)

Лондон асари таржималарида бирдан ортиқ восита иштирок этган ўхшатиш формаларини ҳам учратиш мумкин. Масалан:

"Довоннинг фақат бир томонида худди кучли шамолдан қийшайиб кетган кема палубасидек қоялар ёнбошлаб пастга қараб тушган". (Ж. Лондон. Асари. "Шимол Одиссеяси". 18-бет).

Умуман, Жек Лондон асарларида ишлатилган ҳар бир сўзнинг маъносидан унумли ва мақсадли фойдаланилганининг гувоҳи бўламиз. Маълумки, муболаға ҳам кўчма маънога асосланади. Лекин ишлатилган сўзларнинг баъзи турларидаги кўчма маъно асосида қандайдир ўхшатилиш, ёки бошқа бирор предмет ва воқеа-ҳодиса тушунилса, ҳаддан ташқари кучайтириш-муболаға тўғри маънода тушунмасликини талаб қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. А.Шомақсудов, Ўзбек тили стилистикаси. Тошкент, "Ўқитувчи нашриёти, 1983-йил
2. Мукаррамов И. Ҳозирги ўзбек тили адабий тилининг илмий услуби. Т., Фан, 1984
3. Биков В.М. Джек Лондон. - М., 1996

JOHANN WOLFGANG GYOTENING "YOSH VERTERNING IZTIROBLARI" ROMANIDA POETONIMLAR TALQINI

Bozorova Rufina Sharopovna

Namangan davlat universiteti Ingliz filologiyasi fakulteti Fakultetlararo chet tillar
kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada poetonimlarning badiiy asarda tutgan o'rni, ularning "Yosh Verterning iztiroblari" romanidagi talqini o'z ifodasini topgan. Romanda qo'llanilgan har bir poetonimning tahlili aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: poetonim, personaj, antroponim, jahon adabiyoti, onomastika, protonim, prototip.

ИНТЕРПРИТАЦИЯ ПОЭТОНИМОВ В РОМАНЕ ИОГАНА ВОЛЬФГАНГА ГЁТЕ "СТРАДАНИЯ МОЛОДОГО ВЕРТЕРА"

Базарова Руфина Шароповна

Наманганский государственный университет
Учитель

Аннотация. В этой статье выражается роль поэтонимов в художественной литературе и их интерпретация в романе "Страдания молодого Вертера". Также отражается анализ каждого поетонима использованного в романе.

Ключевые слова: поэтоним, персонаж, антропоним, мировая литература, ономастика, протоним, прототип.

INTERPRETATION OF POETONIMS IN THE NOVEL BY JOHANN WOLFGANG GOETHE "THE SUFFERINGS OF YOUNG WERTHER"

Bozorova Rufina Sharopovna
Namangan State University
Teacher

Annotation: *In this article is expressed the role of poetonims in fiction and their interpretation in the novel "The sufferings of young Werther". The analysis of each poetonym used in the novel is also reflected.*

Keywords: *poetonim, personage, anthroponim, world literature, onomastics, protonym, prototype.*

Badiiy adabiyotda badiiy obraz (jonli yoki jonsiz)ni jonlantirishda ismlar atamaları yoki atoqli otlardan samarali foydalanilgan. Badiiy matnlarda bosh qahramon ismi, adabiy personaj ismi, personaj ismi, joy nomlari, asar nomlari, ma'lum davr nomlari atoqli otlar bilan nomlanadi. Xususan rus tilshunos olimi A.Nikonov "Personaj ismi-badiiy obrazni yaratuvchi vositalardan biri bo'lib, u personajning ijtimoiy mansubligini, milliy va mahalliy koloriti (o'ziga xos belgisi)ni xarakterlaydi, agar voqealar o'tmishda sodir bo'lgan bo'lsa tarixiy haqiqatni yaratishi mumkin"-deb ta'kidlaydi [1]. Ushbu fikrda, asosan badiiy asardagi atoqli otlar va ijtimoiy sharoitlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikka e'tibor qaratilgan, badiiy matn tuzilishidagi spetsifika esa mustaqil birlik sifatida ifodalangan.

Poetonim-(yunoncha) "she'riy san'at" va "ism"-adabiy asarda qo'llaniladigan har qanday atoqli ot. Poetonimning ma'no maydoni faqatgina kontekstlarda namoyon bo'ladi, poetonim esa badiiy matnning yopiq dunyosidir. Uzoq yillar davomida badiiy matnda atoqli otlarni belgilashda adabiy antroponim asosiy termin bo'lib hisoblangan. (Antropoetonim (yunoncha "odam" va poetonim)-badiiy asarda tilga olingan lirik qahramon, personaj, hikoya sub'yektining ismi).

O'z davrida tilshunoslar adabiy antroponim deganda faqatgina muallif tomonidan yaratilgan atoqli otlarni tushunishgan. Badiiy asarlarda personajlarning nomlari sifatida ishlatilgan aniq tarixiy shaxslarning atoqli otlari bundan mustasno bo'lgan. Keyinchalik badiiy obrazlarni jonlantirishda barcha atoqli otlarni adabiy antroponimlar deb nomlashgan. Badiiy matnni tahlil qilishda toponim va zoonimlar "adabiy toponim", "adabiy zoonim" deb nomlay boshlangan. Badiiy asardagi atoqli otlarning barcha bo'limlariga mos keluvchi universal termin tanlash zarur bo'lgan. Poetik onomastika uchun bunday termin poetonim hisoblangan. Bunday terminni adabiyotshunoslar shartli ekzotik, mifologik atoqli otlarni aniqlashda qo'llashgan. Poetik onomastika uchun poetonim terminining mazmun mohiyatini kengaytirish talab etilgan. "Onomastik terminologiya lug'ati" da uning quyidagi ma'nolari beriladi: poetik ism (poetonim)-stilistik va ideologik vazifasini xarakterlovchi xususiyatga ega badiiy adabiyotdagi ismdir. Qoida bo'yicha, o'ylab topilgan ismlar toifasiga kiradi, ammo odatda yozuvchilar tomonidan aniq mavjud bo'lgan ismlar qo'llaniladi[2].

Jahon adabiyotining buyuk namoyandasi Yohann Volfgang Gyote insoniyat badiiy tafakkurining eng yorqin vakillaridan biri, Yevropa Uyg'onish davrining so'nggi yirik siymolaridan hisoblanadi. Gyote adabiy merosidagi har bir she'riy, nasriy, dramatik, ilmiy asar daho ijodkor tafakkurining ko'plab qirralarini namoyon etadi. Uning asarlarida hayoti davomidagi kuzatishlari, quvonchu iztiroblari, hayajoni, ruhiy tushkunliklari, baxt va baxtsizliklari, yorug' olam va insoniyat taqdiri borasidagi o'y-mulohazalari, qomusiy bilimi, cheksiz-chegarasiz zakovati o'z ifodasini topgan [3]. Gyote ijodining badiiy olamida Sharq mumtoz adiblari ijodiyoti singari poetonimlar katta o'rin tutadi.

Yohann Volfgang Gyotening o'zbek tarjimoni Yanglish Egamova tomonidan tarjima qilingan "Yosh Verterning iztiroblari" romanini mutolaa qilar ekansiz unda poetonimlarning bir necha turlari qo'llanilganligiga guvoh bo'lasiz. "Shundoqqina shahar chetida bir buloq bor, bu buloqqa men xuddi Meluzina va uning singillari singari bog'lanib qolganman". Meluzina-farang afsonasidagi yarim ayol, yarim baliq shaklidagi suv parisi [4]. Demak "Meluzina" ushbu asardagi *mifopoetonim*dir. (Mifopoetonim (yunoncha "rivoyat, "afsona" va poetonim)-antropoetonimning bir turi bo'lib, asar matnida afsonalar personajlari, ya'ni xudolar, qahramonlar va jangchilar ismlari hisoblanad).

Muallifning izohlashicha, joylarning haqiqiy nomlari o'zgartirib berilgan. Jumladan, "Valdgeym" mualliflik poetonimi. "Shahardan taxminan bir soatlik masofa narida Valdgeym degan manzil bor" deyilgan asarda, ammo bu nom o'zgartirib berilgan[5]. Demak bu tarjimonning prototipi deyishimiz mumkin. (Mualliflik poetonimi-rasmiy jihatdan aniq onomastikonga mos bo'lmagan poetonim). Bunda ismni tanlaydigan muallifning prototipi bo'lishi mumkin.

"Men o'z stol-stulimni o'sha daraxt ostiga chiqartiramanda, shu yerda o'tirib qahva ichaman hamda Gomerni mutolaa qilaman"[6]. Gomer - *protonim*, ya'ni poetonimni tanlash uchun asos sifatida xizmat qilgan aniq mavjud bo'lgan shaxs ismi keltirilgan. (Protonim-(yunoncha "birinchi" va "ism") - poetonimni tanlash uchun asos sifatida xizmat qilgan aniq mavjud bo'lgan shaxs ismi).

Ushbu asarni mutolaa qilish jarayonida bir qancha *urbopoetonim*larni ham uchratish mumkin: "Ayol bilan qilgan suhbatimdan ayon bo'lishicha, u o'qituvchining qizi ekan, eri esa marhum amakisidan qolgan merosni undirish uchun Shveytsariyaga ketipdi"[7].

"Yoshligimda, ayniqsa, roman o'qishni yaxshi ko'rardim,-deydi u,-yakshanba kunlari bir burchakka o'tirib olib, qandaydir miss Jenni quvonchi va iztiroblariga sherik bo'lish menga nechog'lik huzur baxsh etganligiga birgina Xudoning o'zi shohid"[8]. Bu parchada Miss Jenni deganda nemis yozuvchisi Gerbesning "Miss Fanni Vilkes tarixi" kitobining qahramoni nazarda tutilgan. "Lotta deraza tokchasiga tirsagi bilan suyangancha atrofni kuzatardi, u avval osmonga, so'ngra menga qaradi, ko'zlari jiqqa yosh edi; qo'lini mening qo'lim ustiga qo'ydi: "Klopshtok"- dedi". Klopshtok (1724-1803)-Gyotening yoshlik yillarida ancha mashhur bo'lgan olmon shoiri. Uning "Bahor bayrami" qasidasiga ishora qilinyapti"[9]. Demak ushbu parchalardagi "Miss Jenni" va "Klopshtok"-*protonimlar* bo'lib hisoblanadi. (Protonim-(yunoncha "birinchi" va "ism")-poetonimni tanlash uchun asos sifatida xizmat qilgan aniq mavjud bo'lgan shaxs ismi).

“Bu hol u qadar uzoq cho’zilmadi, chunki Lotta gap orasida “Vekfild ruhoniysi” haqida ochiqdan ochiq gapirganida chidab turolmadim va ko’nglimdan nima kechgan bo’lsa, hammasini to’kib soldim”[10]. Guvohi bo’lganimizdek “Vekfild ruhoniysi” bu parchadagi *bibliopoetonim*dir. (*Bibliopoetonim*-(yunoncha “kitob” va *poetonim*) badiiy matndagi adabiy asar yoki kitob nomi).

Asarni mutolaa qilish jarayonida ko’plab *antropoetonim*larni uchratish mumkin. (*Antropoetonim* (yunoncha “odam” va *poetonim*)–badiiy asarda tilga olingan lirik qahramon, personaj, hikoya sub’yektiining ismi).Jumladan: Vilgelm, Lotta, Odran, Frederika, Shmidt, Malxen, Lotxen, Marianna v.h.

Asarni o’qir ekanmiz bir necha *xronopoetonim*larga ham duch kelamiz: “Patriarxal turmushga xos belgilarni kundalik shaxsiy hayotimga osongina singdirish mumkinligidan o’zga hech narsa menga bunchalik tinchlik va osudalik baxsh etolmaydi”[11]. Ko’rinib turganidek “Patriarxal” ushbu parchadagi *xronopoetonim* hisoblanadi. (*Xronopoetonim* (yunoncha “vaqt” va *poetonim*)–badiiy asarda ishlatilgan tarixdagi bosqich yoki voqealarning haqiqiy nomi).

“Yaqinda mendan birov: Ossian senga yoqadimi?” deb soradi”. Bu jumladagi “Ossian” deganda 1760 yilda shotland shoiri Makferson she’rlarini to’plab “Ossian qo’shiqlari” nomi bilan nashr ettirgan she’riy to’plam nazarda tutilyapti” [12]. “Buning yonida yana mittigina kitobcha bor edi, bulardan biri Gomerning kichkina Vetshtayn nashri bo’lib, sayr paytida haddan ziyod katta Ernesti nashrini ko’tarib yurmaslik uchun uni anchadan buyon qidirib yurgan edim” [13]. Guvohi bo’lganimizdek romanning ushbu jumlasidagi “Ossian qo’shiqlari”, “Vetshtayn nashri” va “Ernesti nashri” - *bibliopoetonim*lardir. (*Bibliopoetonim* (yunoncha “kitob” va *poetonim*) badiiy matndagi adabiy asar yoki kitob nomi).

Ushbu asarda shuningdek ba’zi *ergopoetonim*larni ham uchratish mumkin. Jumladan: “Ruhoniy hamda Fariseylarga o’xshab, sizlarni ham shulardek qilib yaratmagani uchun Xudoga shukur qilasizlar”[14]. Farisey-qadimgi Iudiyada shahar boylari o’rtasida tuzilgan diniy-siyosiy tashkilot a’zosi.(*Ergopoetonim* (yunoncha “ish” va *poetonim*) - badiiy asarda tilga olingan odamlar birlashuvining nomi).

Фойдаланилган адабиётлар

- 1.Nikonov V.A. Имя и общество. М., 1974.
- 2.Yohann Peter Ekkerman “Gyote bilan gurunglar” Ya.Egamova tarjimasi 2016 yil.
- 3.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-Toshkent-2018.
- 4.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 5.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 6.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 7.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.

- 8.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 9.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 10.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 11.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 12.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 13.Yohann Volfgang Gyote “Yosh Verterning sarguzashtlari” Ya.Egamova tarjimasi, “O’qituvchi” NMIU, Toshkent-2018.
- 14.<http://imja.name/poetonim/termin-poethtonim.shtml>

“АЛПОМИШ” БИБЛИОНИМИ ВА БОШ ТИМСОЛ ИСМИ, ЛАҚАБИ ХУСУСИДА

Улуков Носиржон,
НамДУ ўзбек тили ва адабиёти кафедраси профессори,
филология фанлари доктори.
Юнусова Барчин,
НамДУ мустақил тадқиқотчиси

Аннотация. Мақолада “Алпомиш” достонидаги Ҳакимбек ва унинг лақабини ифодаловчи Алпомиш антропонимларининг лексик-семантик, номинатив-мотивацион, услубий хусусиятлари ёритилган.

Таянч сўз ва иборалар: ономастика, антропоним, “гапирувчи ном”, лексик асос, библионим, лингвокультурологик, поэтоним, ассоциация.

О БИБЛИОНИМ “АЛПАМЫШ”, ИМЯ И ПРОЗВИЩЕ ГЛАВНОГО ОБРАЗА

Улуков Носиржон,
Доктор филологических наук,
профессор кафедры узбекского языка и литературы
НамГУ
Юнусова Барчин,
Соискательница НамГУ

Аннотация. В статье освещены лексико-семантические, номинативно-мотивационные и стилистические особенности антропоним эпоса «Алпомиш» Ҳакимбек, а также выражающие его прозвище Алпомиш.

Ключевые слова и выражения: ономастика, антропоним, «говорящее имя», лексическая основа, библиография, лингвокультурология, поэзия, ассоциация.